

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО - ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО СУБ'ЄКТА

Лагун М.І.

Київський національний економічний університет
ім. В.Гетьмана

Оцінка фінансово-господарської діяльності підприємства передбачає певну послідовність виконання аналітичної роботи.

Даним питанням приділяють увагу багато вчених. Так, Савицька Г.В. при проведенні аналізу господарської діяльності виділяє наступні етапи:

- уточнення об'єктів, мети і задач аналізу, складання плану аналітичної роботи;
- розробка системи синтетичних і аналітичних показників, за допомогою яких характеризується об'єкт аналізу;
- збір і підготовка до аналізу необхідної інформації (перевіряється її точність, приводиться до порівняльного виду і т.д.);
- порівняння фактичних результатів господарювання з показниками плану звітного року, фактичними даними минулих років, з досягненнями провідних підприємств, галузі в цілому і т.д.
- факторний аналіз: виділяються фактори і визначається їх вплив на результат;
- виявлення невикористаних і перспективних резервів підвищення ефективності виробництва;
- оцінка результатів господарювання з урахуванням дії різних факторів і виявлених невикористаних резервів, розробка заходів щодо їх використання.

Фінансовий аналіз за методикою Савицької Г. В. є частиною комплексного аналізу господарської діяльності підприємства, який складається з таких напрямків:

- аналіз формування і розміщення капіталу (власного і позикового) і ефективності його використання. Проводиться шляхом аналізу наявності, структури і динаміки майна підприємства та джерел його формування (вертикальний і горизонтальний аналіз балансу), а також розрахунку коефіцієнтів рентабельності й обіговості капіталу;
- аналіз основних фондів, матеріальних і трудових ресурсів, який проводиться на підставі розрахунку показників фондівіддачі, матеріаломісткості і трудомісткості та їх факторного аналізу;
- аналіз маркетингової діяльності, котрий полягає у вивченні платоспроможного попиту на продукцію, ринків збуту, обґрунтуванні планів виробництва і реалізації, оцінці конкурентноздатності продукції і вишукуванні резервів підвищення її рівня;
- аналіз виробництва продукції, її собівартості і реалізації проводиться шляхом аналізу динаміки обсягів виробництва і реалізації продукції, аналізу асортименту, структури і якості продукції; факторного аналізу витрат на виробництво і реалізацію;
- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства проводиться на підставі факторного аналізу складу і динаміки балансового прибутку, рівня відпускних цін, рентабельності підприємства і резервів збільшення прибутку і рентабельності;
- аналіз фінансового стану підприємства проводиться на основі аналізу фінансової структури балансу (співвідношення власного і позикового капіталу, необоротних і оборотних активів), аналізу забезпеченості підприємства власними оборотними коштами, визначення типу фінансової ситуації, розрахунку показників платоспроможності підприємства.

А.І. Ковальов і В.П.Привалов мету аналізу фінансово-господарської діяльності трактують не стільки як визначення й оцінка фінансового стану підприємства, скільки збір

інформації для проведення роботи, спрямованої на його поліпшення. Методика аналізу складається з 3-х етапів.

1. Попередня оцінка чи експрес-аналіз фінансового стану, метою якого є наочна і проста оцінка фінансового стану і динамки розвитку підприємства. Ця оцінка проводиться шляхом читання фінансової звітності підприємства, що дозволяє зробити висновки про наявне у підприємства майно, джерелах його формування, результатах діяльності підприємства. Потім проводиться вивчення спеціальних коефіцієнтів, розрахунків яких ґрунтується на існуванні певних співвідношень між статтями звітності. Виробляється відбір невеликої кількості найбільш суттєвих і порівняно нескладних у обрахуванні показників і поступове відстеження їх динаміки (наприклад, величина основних засобів і їх частка у загальній сумі активу, коефіцієнт зносу основних засобів, величина власних засобів і їх частка в загальній сумі джерел підприємства, прибуток, рентабельність і т.д.).

2. Деталізований аналіз фінансового стану: побудова аналітичного балансу, оцінка й аналіз економічного потенціалу, оцінка майнового положення і структури капіталу, аналіз фінансового положення: оцінка ліквідності і фінансової стійкості, аналіз ефективності фінансово-господарської діяльності, аналіз оборотності, аналіз рентабельності.

3. Аналіз фінансового стану підприємства: загальна оцінка фінансового стану і його зміни за звітний період, аналіз фінансової стійкості підприємства, аналіз ліквідності балансу, аналіз фінансових коефіцієнтів.

4. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства: аналіз рівня, структури і динаміки абсолютних показників фінансових результатів, аналіз рентабельності і ділової активності.

5. Оцінка фінансового стану і його зміни за звітний період за аналітичним балансом, а також аналіз абсолютних показників фінансової звітності складають той основний вихідний пункт, з якого мають логічно розвиватися інші блоки аналізу.

6. Аналіз ліквідності балансу, виходячи з аналізу стійкості, повинен оцінювати поточну платоспроможність і давати висновок про можливість збереження фінансової рівноваги і платоспроможності у майбутньому.

7. Аналіз фінансових коефіцієнтів (тобто відносних показників фінансового стану) дозволяє зіставити фінансовий стан даного підприємства з фінансовим станом конкурентів, а також проводити дослідження динаміки фінансового стану за ряд звітних періодів.

Порівняльний аналітичний баланс (будується на основі бухгалтерського балансу шляхом доповнення його показниками структури і динаміки вкладень і джерел засобів підприємства за звітний період) та абсолютні показники фінансової стійкості відображають сутність фінансового стану. Ліквідність балансу і фінансові коефіцієнти характеризують зовнішні прояви фінансового стану, котрі обумовлені його сутністю.

Аналіз сутнісних характеристик фінансових результатів полягає в дослідженні рівня, структури і динаміки їх абсолютних показників.

Аналіз зовнішніх проявів фінансових результатів відбувається в ході дослідження відносних показників рентабельності і ділової активності.

Стражев В.І. і Русак Н.А. основними задачами аналізу ставлять:

- загальну оцінку фінансового положення і факторів його зміни;
- вивчення відповідності між засобами і джерелами, раціональності їхнього розміщення й ефективності використання;

- дотримання фінансової, розрахункової і кредитної дисципліни;

- визначення ліквідності і фінансової стійкості підприємства;

- довгострокове і короткострокове прогнозування стійкості фінансового стану. Для вирішення цих задач вивчаються:

- наявність, склад і структура засобів підприємства; причини і наслідки їх зміни;

- наявність, склад і структура джерел засобів підприємства; причини і наслідки їхньої зміни;

- ліквідність і якість дебіторської заборгованості;

- платоспроможність і фінансова гнучкість;

- ефективність використання активів. Дана методика охоплює всі основні економічні показники, але взаємозв'язки з технічними, соціальними, організаційними та іншими показниками фінансово-господарської діяльності підприємств. Однак, основні етапи аналізу автори розглядають ізольовано, окремими блоками.

1. Аналіз фінансового стану підприємства (аналіз активів, пасивів, платоспроможності, потоків коштів, фінансової стійкості, прогноз фінансового стану);

2. Аналіз формування, розподілу прибутку і соціального розвитку підприємства (фактори формування балансового прибутку, аналіз резервів зростання прибутку, рентабельності продукції, аналіз розподілу прибутку, аналіз формування чистого прибутку, аналіз соціального розвитку і соціальної захищеності колективу підприємства);

3. Аналіз обсягів виробництва і реалізації продукції (аналіз формування виробничої програми, ритмічності і якості випуску, аналіз резервів росту обсягів виробництва і реалізації);

4. Аналіз собівартості продукції (аналіз структури і динаміки собівартості, прямих і непрямих витрат, собівартості за видами продукції);

5. Аналіз трудових ресурсів (аналіз використання робочого часу, аналіз трудомісткості, продуктивності праці, виявлення резервів росту продуктивності);

6. Аналіз основних засобів (аналіз забезпеченості основними засобами, ефективності їх використання, відновлення основних засобів);

7. Аналіз матеріальних ресурсів підприємства (аналіз забезпеченості, ефективності використання, виявлення резервів зниження норми витрати матеріалів).

Методику фінансового аналізу на основі систематизованого аналізу фінансової звітності, де в ролі бази (критерію) порівняння пропонується використовувати комплексну нормативну модель фінансової стійкості підприємства, яка забезпечує взаємоув'язку різних аналітичних коефіцієнтів, пропонує Мних Є.В.

Дана методика містить у собі: складання аналітичної моделі балансу, аналіз співвідношень, які задаються фінансово-оперативними коефіцієнтами, оцінку ліквідності і платоспроможності, майнового стану, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності, стану на ринку цінних паперів.

Автор розробив нормативну модель системного експрес-аналізу фінансової звітності для виявлення проблем і напрямків підвищення фінансової стійкості підприємства суб'єкта господарювання (матриця порушень). Однак оцінка і факторний аналіз окремих показників не дозволяє комплексно керувати фінансовим станом підприємства.

В залежності від цілей аналізу фінансової звітності і зацікавлених у його результатах користувачів застосовуються різні види аналізу і різний набір показників - фінансових коефіцієнтів, а саме:

- абсолютні показники для ознайомлення із звітністю, які дозволяють зробити висновок про основні джерела залучення засобів, напрямки їх вкладень, джерела надходження коштів, розміри отриманого прибутку, систему розподілу дивідендів;

- порівнянні відсоткові показники (Percentage Changes) для читання звітності і виявлення відхилень по найважливіших статтях фінансової звітності;

- аналіз горизонтальних відсоткових змін (Horizontal Percentage Changes), котрі характеризують зміни окремих статей фінансової звітності за рік або ряд років. Наприклад, ріст у відсотках: чистих продажів, собівартості реалізованої продукції, валового прибутку, чистого доходу, прибутку, виробничих витрат і ін.;

- аналіз вертикальних відсоткових змін (Vertical Percentage Analyses), який передбачає співвідношення показників різних статей стосовно однієї обраної статті. Наприклад, частка у відсотках від обсягу продажів: собівартості реалізованої продукції, валового прибутку, виробничих витрат, доходу від основної діяльності, чистого доходу;

- аналіз тенденцій (трендовий аналіз), який характеризує зміну показників діяльності фірми протягом ряду років у порівнянні з базовим показником, рівним 100. Його мета - оцінка роботи фінансових менеджерів за минулий період і визначення прогнозу їх поведінки на майбутнє;

- порівняльний аналіз, проведений з метою зіставлення окремих показників діяльності своєї фірми з показниками фірм-конкурентів однієї галузевої приналежності і приблизно однакових розмірів (із врахуванням різних методів звітності). Цей аналіз дозволяє виявити стратегію конкурентів і перспективи їх розвитку;

- порівняння зі середньогалузевими показниками, які показують стійкість стану фірми на ринку. Проводиться із врахуванням загальних змін стану господарської кон'юнктури в галузі та в економіці країни в цілому, зокрема, рівня цін, динаміки відсоткової ставки, рівня забезпеченості сировиною і матеріалами;

- аналіз показників шляхом використання фінансових коефіцієнтів (Ratios), розрахунків яких базується на існуванні певних співвідношень між окремими статтями звітності. Значення таких коефіцієнтів визначається можливістю співставлення одержаних результатів із існуючими загальноприйнятими стандартними нормами - усередненими галузевими коефіцієнтами, а також із застосовуваними в країні або в конкретній фірмі показниками аналізу фінансової звітності.

Фінансові коефіцієнти використовуються для оцінки діяльності фінансових менеджерів і враховуються ними при прийнятті управлінських рішень. Такі коефіцієнти доступні й акціонерам, які на їх основі можуть самостійно проаналізувати ефективність діяльності фірми і її поточне фінансове становище.

Фінансові коефіцієнти, як показники діяльності фірми, публікуються в річних звітах фірм, причому кожна фірма, зазвичай, має свій набір таких коефіцієнтів і їх власну систематизацію. Американські фірми найчастіше приводять у річному звіті набір з 10-15 показників. Фінансові коефіцієнти по окремих фірмах і галузях США публікуються також у таких виданнях, як довідник по фірмах «Дан енд Бездстріт» довідник по фірмах компанії «Мудіс», видання фірми «Роберт Морріс асошіейтс», довідник «Сендерт енд Пур», видання Податкового бюро Міністерства торгівлі США, видання Комісії з цінних паперів і бірж і інші.

У Японії фінансові коефіцієнти публікуються, наприклад, у щорічнику «Кайся ненкан» (12 показників), у довіднику Міністерства торгівлі і промисловості «Вата купі кіге-но кейей бунеекі» (до 80 показників).

Крім розглянутих вище підходів до економічного аналізу (фінансового аналізу й аналізу господарської діяльності) існує також думка інших вчених з даного питання. При цьому думка всіх фахівців в галузі аналізу зводиться до того, що економічний аналіз складається з двох складових: фінансовий аналіз і аналіз господарської діяльності. Для оцінки підсумкового результату діяльності економічного суб'єкта розглядається комплекс показників. У світовій практиці розроблені комплексні системи оцінки ефективності діяльності економічного суб'єкта.

Отже, з метою прийняття управлінських рішень пропонується концептуально новий підхід до економічного аналізу - комплексний аналіз економічного потенціалу на основі факторного аналізу синтетичного показника стійкості фінансового стану.

Для того, щоб економічний аналіз мав практичне застосування, він повинен бути, з одного боку, *комплексним*, тобто охоплювати всі сторони економічного процесу і виявляти всебічні причинні залежності, які впливають на діяльність організації. З іншого боку, аналіз повинен забезпечити *системний підхід*, коли кожен досліджуваний об'єкт розглядається як складна система, котра постійно змінюється і знаходиться під впливом ряду факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Для проведення факторного аналізу необхідно побудувати багатофакторну залежність із наступним аналізом впливу кожного окремого фактора на кінцевий результат. Будь-який факторний аналіз починається з моделювання вихідної факторної

системи (типу $f = x: y$) і побудови на її основі багатофакторної моделі, тобто виявлення конкретної математичної залежності між факторами. При цьому слід дотримуватися окремих вимог:

- Фактори, що включаються в модель, повинні реально існувати і мати конкретне економічне значення;
- Показники, котрі входять у систему факторного аналізу, повинні мати причинно-наслідковий зв'язок з результативним показником;
- Факторна модель повинна забезпечити можливість кількісного виміру рівня впливу конкретного фактора на узагальнюючий показник.

Коефіцієнти фінансової стійкості, рентабельності, платоспроможності, які включаються в комплексну оцінку ефективності діяльності організації, перебувають у причинно-наслідковому зв'язку, і мають конкретне економічне значення. Виходячи з логіки Л.Т. Гіляровської, оцінити ефективність діяльності організації дозволить не тільки система показників, але й один комплексний показник, який характеризує фінансовий стан організації.

Якщо головним в діяльності економічного суб'єкта є задача забезпечення росту економічного потенціалу в цілому, і забезпечення фінансової стійкості зокрема, то кожен менеджер, прагнучи збільшити власність, повинен приймати такі управлінські рішення, які приведуть до нормалізації фінансового стану підприємства. Орієнтуючи всю діяльність підприємства на приріст власності при одночасному забезпеченні стійкості його фінансового стану, ми маємо справу із *системою* показників, узагальнюючою характеристикою якої є коефіцієнт забезпеченості власним капіталом.

Запропонована нами методика аналізу результату фінансово-господарської діяльності заснована на стратегічному підході. В даному випадку досягнутий економічний потенціал підприємства розглядається як результат фінансово-господарської діяльності. Розвиток економічного суб'єкта розуміється як процес формування економічного потенціалу. Збільшення економічного потенціалу - це задача комплексна. Вплив на складові економічного потенціалу зокрема, в остаточному підсумку може привести до негативного результату. Наприклад, збільшення запасів сировини і матеріалів з метою розширення виробництва при відсутності відповідних джерел фінансування може привести до погіршення фінансового стану економічного суб'єкта. Для проведення аналізу результату фінансово-господарської діяльності на підставі бухгалтерської (фінансової) звітності як основного джерела інформації будується алгоритм факторного аналізу зміни економічного потенціалу за звітний період.

Аналіз проводиться комплексним методом, використовуючи системний підхід, що передбачає першочергове вирішення загальних фундаментальних проблем в економіці підприємства. Слід виділити два етапи аналізу:

1. Стратегічна оцінка економічного потенціалу (рис.1.).
2. Факторний аналіз показника забезпеченості власним капіталом.

У свою чергу на кожному етапі визначена послідовність аналітичних операцій. Так, при проведенні оцінки економічного потенціалу, насамперед вивчається майновий потенціал у статичній і динамічній наявності, структура активів і пасивів, обґрунтованість зміни величин. Потім проводиться оцінка фінансового стану і платоспроможності.

Інтерес до оцінки й аналізу фінансового стану суб'єкта господарювання визначає послідовність комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності. У даному випадку проводиться факторний аналіз синтетичного показника, який характеризує фінансовий стан до аналітичних показників. В основі факторного аналізу використовується метод «подовження формул» і в такий спосіб виявляється міра впливу факторів різних рівнів у визначеній послідовності.

Показник забезпеченості активів власним капіталом характеризує результат діяльності підприємства і визначає стан економічного потенціалу. Даний показник визначає стійкість фінансового становища підприємства,

відбиває його конкурентоздатність (платоспроможність, кредитоспроможність) у виробничій сфері і, отже, ефективність використання вкладеного власного капіталу.

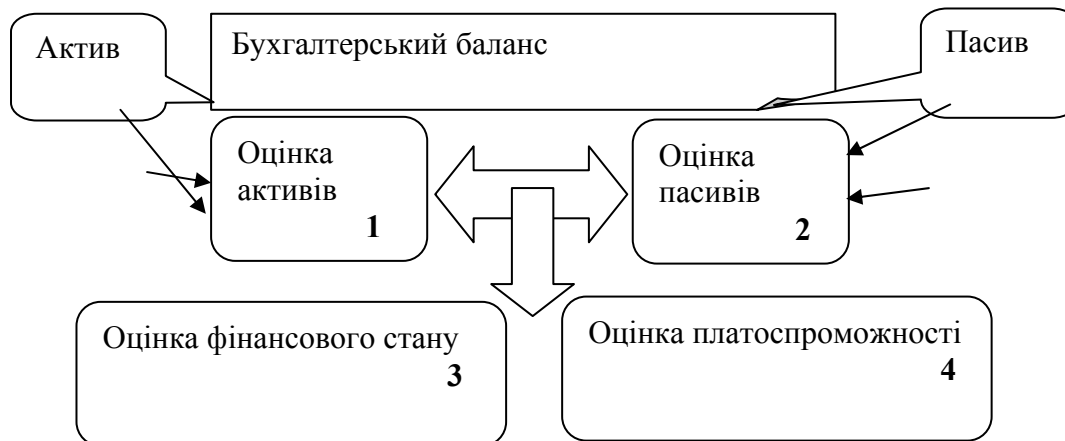

Рис.1. Послідовність стратегічної оцінки економічного потенціалу

При проведенні комплексного аналізу економічного потенціалу використовуються різні види і методи аналізу.

Інформаційний опис можна здійснити на основі застосування апробованої системи бухгалтерського обліку на підприємстві. Проведений аналіз повинен ґрунтуватися, насамперед, на прийнятих практикою формалізованих принципах бухгалтерського обліку, що формують систему обліку всіх засобів підприємства і результати від їх використання в процесі господарської діяльності.

Для проведення аналізу економічного потенціалу підприємства використовують дані бухгалтерської звітності, тому що вони відображають кінцеві результати конкретної діяльності підприємства, а також систему розрахункових показників, що базується на цій звітності. Дані оперативної, статистичної звітності і позаоблікова інформація доповнюють висновки аналітика.

При проведенні аналізу необхідно враховувати, що на результат діяльності підприємств чинять вплив як економічні, так і організаційні фактори.

Крім того, підприємства як самостійні економічні суб'єкти господарської діяльності мають право розподіляти результати діяльності, тобто прибуток, мають економічну свободу у виборі партнерів і здійснюють цей вибір, виходячи тільки з цілей економічної доцільності і власної вигоди.

Необхідним елементом господарювання підприємця в сучасних умовах є самостійність в організації постачання виробництва сировиною, найму персоналу і розпорядженні виготовленою продукцією, а також у вирішенні питань, що стосуються фінансування капітальних вкладень, забезпечення підприємства оборотними коштами, і інших задач, виходячи з власного бачення перспектив здійснення виробничої діяльності.

Узагальнивши досвід вітчизняних і закордонних вчених і практиків, пропонується наступна послідовність дослідження економічного потенціалу підприємства, в основі якої лежить діалектичний метод пізнання дійсності:

- 1) побудова моделі результатів фінансово-господарської діяльності;
- 2) комплексна оцінка активів і джерел їх формування;
- 3) факторний аналіз результатів фінансово-господарської діяльності;
- 4) виявлення резервів розвитку економічного суб'єкта.

Факторний аналіз результатів фінансово-господарської діяльності варто проводити у наступній послідовності:

1. Оцінка зміни стійкості фінансового стану;
2. Оцінка міри впливу на фінансову стійкість зміни величини необоротних активів; матеріальних обігових коштів і власного капіталу;
3. Оцінка міри впливу на фінансову стійкість отриманого в звітному періоді доходу;
4. Оцінка міри впливу на фінансову стійкість витрат звітного періоду;
5. Оцінка міри впливу на фінансову стійкість використання ресурсів;
6. Оцінка міри впливу на фінансову стійкість ефективності діяльності підприємства.

Стійкість фінансового стану визначається відношенням величини власного капіталу до суми необоротних активів і матеріальних оборотних коштів. В оцінці стійкості фінансового стану «бере участь» тільки частина економічного потенціалу, при цьому певному рівню стійкості відповідає платоспроможність підприємства, яка впливає з балансової рівності.

Власний капітал, що залишився після інвестицій, авансується в матеріальні оборотні кошти. У свою чергу, потреба у власному капіталі має забезпечуватися, в основному, за рахунок ефективного використання наявних на підприємстві активів. Таким чином, визначається модель фінансової стійкості.

Раціональне розміщення власного капіталу забезпечує фінансову стійкість підприємству. А щоб мати в достатній кількості власний капітал, необхідно залучати інвестиції з боку або самостійно заробляти їх. Отже, варто виділити дві умови забезпечення фінансової стійкості підприємства: наявність власного капіталу та комплексне раціональне розміщення капіталу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічний аналіз. Навч. посібник. За ред. Акад. НАНУ, проф. М.Г.Чумаченко. К.: КНЕУ, 2003.-556с.
2. Русак Н.А., Стражев В.И., Мигун О.Ф. и др. Анализ хозяйственной деятельности в промышленности.-е изд. Минск.:Вишэйтал шк., 1999._398с.
3. Мних С.В., Буряк П.Ю. Економічний аналіз на промисловому підприємстві.-Львів: Світ, 1998.-208с.
4. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. 2-е изд., перераб. и доп.- М.: Финансы и статистика, 1999.-512с.
5. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: 4-е изд. Перераб. И доп.-Минск: Новое знание, 1999.-688с.